

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXIV

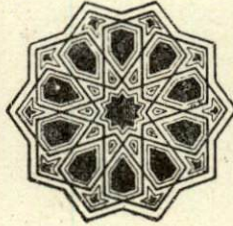

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXIV

*Bu dergide yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına
aittir.*

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU <i>Toplumsal Açıdan Dinî Araştırmalar</i>	1
Prof. Dr. Talât KOÇYİĞİT <i>Kasten İnsan Öldürmenin Dindeki Hükmü</i>	13
Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Dinde Mantıklılık</i>	25
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Evrensel Karşılaşma Hıristiyanlar ve Müslümanlar Görüşüyorlar</i>	51
Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Auguste Comte'un Din Sosyolojisi</i> ..	67
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER <i>Türk Musikisi Makamlarında Geçki</i>	75
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Hoca Ahmet Yesevî</i>	87
Doç. Dr. Mustafa ERDEM <i>Hıristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma</i>	133
Doç. Dr. Halis ALBAYRAK <i>Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı</i>	155
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>Müvelledün'un Endülüis Emevîleri Döneminde Kültürel Hayattaki Yeri</i>	175
Doç. Dr. İrfan AYCAN <i>Sakîf Kabilesi ve Tâif Şehrine İslâm Tarihi Açısından Bir Bakış</i>	209
Dr. Kamil ÇAKIN <i>Hadîs'in Kur'ân'a Arzı Meselesi</i>	237
Kitap Tanımı:	
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Abdurrazzâk b. Hemmân es-San'ânî "Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîz" Tahkik edip Notlarla Neşreden, ed. Doktor Abdu'l-Mu'tî Emin Kal'aci, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1991, I-II</i>	263

- Dr. İbrahim SARIÇAM Doç. Dr. Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Humâyûn ve Surre Alayları*, Sevinç Matbaası, Ankara 1991 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İlmî Eserler* : 58) 271
- Dr. İbrahim SARIÇAM Doç. Dr. Sabri Hizmetli “*İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1991, VIII + 241 S. .. 275

KİTAP TANITMA

Dr. İbrahim SARIÇAM

Doç. Dr. Sabri Hizmetli, “*İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devrinin sonuna kadar)*” A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 189, Ankara 1991, VIII + 241 sayfa, Fiyatı 11.000 TL.

İlk devir İslam Tarihini Hulefâ-i Râşidîn Devri sonuna kadar ele alan yeni bir kitap neşredildi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları arasında yayınlanan ve kitap baskıdan çıktığı sırada Profesör olan hocamız Prof. Dr. Sabri Hizmetli tarafından kaleme alınan kitap, “*İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri sonuna kadar)*” adını taşımakta; *Önsöz, Giriş, Beş Bölüm, Bibliyografya ve İndeks*’ten oluşmaktadır.

Prof. Dr. Sabri Hizmetli, *Önsöz*’de, kitabı hazırlarken daha ziyade İlahiyat Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin durumunu dikkate aldığını; Onların İslam Tarihi dersinde okudukları konular üzerinde durduğunu; İlk Dönem İslam Tarihini, özellikle kültür tarihi yönünden incelediğini belirttiikten sonra kısaca kitabı kaleme alırken takip ettiği metod üzerinde durmaktadır.

Giriş’te önce “*Tarih*” ve “*İslam Tarihçiliği*” hakkında genel bilgiler verilmekte, “*Tarih*” kelimesinin lugat ve ıstılah manalarıyla “*Tarih İlmî*” üzerinde geniş bir şekilde durulmaktadır. Yazar “*İslam Tarihinin Oluşumu*” başlığı altında, İslam Tarihinin teşekkülünün Kuran’ın nazil olması ve Hadislerin tedvininin yanısıra, çeşitli ilimlerin yazılışı ile başladığını belirtmekte; Kur’ân’da tarih kavramı, Hadislerle tarih ilmi arasındaki alaka üzerinde durmakta ve İslam Tarihinin kaynağı olmak bakımından Hadis’in, Hadis yazıcılığının ve Hadis tedvininin önemine işaret etmekte; ve bunu müteakiben de İslam Tarihinin kaynakları üzerinde durmaktadır. Bu kaynakların “*Sözlü*” ve “*Yazılı*” olmak üzere iki kısma ayrıldığını ifade eden yazar, İslam dünyasında Tarih yazıcılığına geçmektedir. Fetih ve tercüme hareketlerinin İslam Tarihi yazıcılığında etkili olduğunu ve İslam dünyasında tarih yazıcılığının Siyer-Meğâzî türünden eserlerin yazımı ile başladığını,

belirtmektedir. “*En Eski İslam Tarihi Kaynakları*” başlığı altında, İlk Siyer- Meğâzî ve İslam Tarihi eserlerinin özelliklerinden bahisle, bunların tenkidsiz haberler içerdiklerini vurgulamakta; daha sonra taklitçi tarihçilerin ortaya çıktığını belirterek, **İbn Haldun’un**, en eski tarih müellifleri ve taklitçi tarihçiler hakkındaki eleştirilerine geniş bir şekilde yer vermektedir. “*Klasik İslam Dönemi Tarihçileri*” başlığı altında da II. Hicrî asırdan IX. Asra kadar İslam Tarihçilerinden bazı- larını bıraktıkları eserleriyle birlikte tanıtmakta; çağdaş İslam Tarihi ve Türk İslam Tarihi sahasında araştırma yapanların da adlarını ver- mektedir. Giriş Bölümü’nün son kısmında “*İslam Tarihçiliğinin Dünü ve Bugünü*” başlığı altında Genel bir değerlendirme yapmakta; İslam Tarihinin genel insanlık tarihi içindeki önemine ve güvenilirliğine işaret etmekte; İslam Tarihine malzeme sağlayan kaynakları, ilâhi ve beşeri olmak üzere iki kısma ayırarak mütalaa etmekte; beşerî kaynaklardan olan ilk müslüman tarihçilerin eserlerinin genellikle naklî tarihçiliğe önem verdiklerini; Zehebi ve **İbn Haldun’dan** itibaren klasik tarihçilik dışında tetkikçi bir metodla yeni eserler meydana getirildiğini belirt- mektedir. Daha sonra, batılılar tarafından yapılan İslam Tarihi tetkik- lerinin, tercüme ve araştırmaların genel bir değerlendirmesi yapı- lmaktadır. Öte yandan yazar, günümüz tarihçiliği ve Türkiye’de yapılan İslam Tarihi çalışmalarını genel bir çerçeve içinde değerlendirmektedir. Giriş bölümü şu temennilerle son bulmaktadır: “*Çağdaş tarihçilik anlayışına uygun olarak yazılacak, özel konuları araştırmaya yönelik olacak, akılcı inceleme, objektif bakış, karşılaştırma, irdeleme ve değer- lendirme temellerine dayanacak tarih araştırmaları, İslam Tarihine yeni boyutlar kazandıracak ve gelenekçi çizgiden çıkışı sağlayacaktır*” (ss. 44).

Birinci bölüm “*İslam Öncesinde Arabistan ve Arabların Durumu*” başlığını taşımaktadır. Yazar önce, en eski coğrafya kitaplarının ve çağdaş araştırmaların ışığı altında Arabistan’ın coğrafi durumu ve ekonomik hayatını tarihi yönden ve günümüzdeki durumunu da dik- kate alarak veciz bir şekilde ortaya koymuştur. Bunu takiben Arabis- tan’ın tarihi ve sosyal durumunu ele almıştır. Burada, Arabistan’ın tarihi ve sosyal durumu genel olarak ortaya konulduktan sonra Mekke’nin tarihi ve sosyal durumu açıklanmaktadır. daha sonra Araplar, menşe’leri, kolları, anayurtları itibarıyla ele alınarak açıklanmakta ve genel olarak tarihleri ortaya konulduktan sonra Hicaz, Mekke ve Medine halkının tanıtımına geçilmektedir. Mekke, tarihi bakımdan ele alınmakta; başta Kureyş olmak üzere, burada ta eski zamandan beri hüküm sürmüş olan belli başlı kabileler tanıtılmaktadır. Hicaz’ın önemli bir yerleşim merkezi olan Medine şehri tarihi bakımdan ve sakin-

leri olan kabileler yönünden incelenmektedir. Bu bölümün sonunda, Araplarda İslam'ın doğuşu esnasındaki sosyal yapı, dinî hayat, ekonomik ve idarî durum ile, Arabistan'a komşu devletlerin sosyal, siyasi ve dinî yapısı geniş bir şekilde ele alınmaktadır.

İkinci Bölüm'de "*Peygamber olmadan önce Hz. Muhammed'in Hayatı*" ele alınmıştır. Burada Hz. Muhammed'in soyu, babası ve annesi hakkında bilgi verildikten sonra, doğumu, çocukluğu, gençliği, evliliği ve kırk yaşına kadar katıldığı sosyal ve ekonomik faaliyetler üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü Bölüm "*Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve İslam'ın Başlayışı*" adını taşımaktadır. Prof. Dr. Sabri Hizmetli, bu bölümde, önce, Hz. Muhammed'in son Peygamber olarak geleceğinin Tevrat ve İncil'de haber verildiğini; pekçok Yahudi ve Hristiyanın bu gerçeği bildiğini; Arabistan'da bulunan haniflerin de cndan haber verdiğini ifade etmekte; daha sonra Hz. Muhammed'in Peygamber olarak seçilişini ele almakta; Peygamberlere olan ihtiyaç ve Peygamberlerin gönderiliş gayesini açıklamaktadır. Bu bölümde, Hz. Muhammed'in Peygamber oluşu, İlk Vahy ve Son Peygamber, Hz. Muhammed'in Çağrısının Mahiyeti ve Kuran, İslam'ın yayılışı, İlk Müslümanlar ve Habeşistan'a göçler işlendikten sonra İslam'ın Mekke devrinde meydana gelen bazı olaylar ele alınmaktadır. Bunlar da, Hz. Hatice ve Ebu Talib'in ölümü, Hz. Peygamber'in Taife gidişi, Sevde ve Aişe ile evlenmesi, mucize ve Mi'rac olayı ile Akabe görüşmeleridir. Prof. Dr. Sabri Hizmetli, Hicret'e kadar Hz. Muhammed'in Mekke'deki hayatıyla ilgili bu konuları ele alırken, olayları kuru bir anlatımdan ziyade, akıcı bir üslupla anlatmakta; yer yer değerlendirmeler yapmakta; müsteşriklerin yorumlarını irdelemekte; Vahiy, mucizeler, İsrâ-Mi'rac ve İlk müslümanlar konularını özellikle ele alarak değerlendirmeler yapmaktadır.

Dördüncü bölümde "*İslam'ın Medine Devri*" işlenmektedir. *Hicreti hazırlayan sebepler*" ve "*yeni Bir Yurt Arayışı*" üzerinde durulduktan sonra, Hicret olayı ele alınmakta ve geniş olarak incelenmektedir. Yazar "*İslam ve Dünya tarihinin en büyük olaylarından birisi*" olarak değerlendirdiği Hicret'in, Hira'da gelen vahiyle başlayan Mekke devrini, Sevr'deki tarihi yolculukla sona erdiren bir olay olduğunu kaydetmekte; Hicretin, ferdi plandaki Mekke Devri müslümanlığını Medine Devrinde toplumsallaştırmasını ve Devlet olmasını sağlayan bir olay olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonra Hicret hadisesini anlatmakta, ilk müslüman toplum ve İslam devletinin kuruluşunu, Muhâcirûn-Ensar kardeşliğini ele almakta; Vatandaşlık antlaşmasının önemi

üzerinde durmaktadır. Mescid-i Nebevi'nin inşası ve bu Mescid'in İslam tarihindeki önemine işaret ederek bu mescid hakkında "*İslam Dini'nin teşekkülünde ve kurumlaşmasında, İslam Dini'nin tanınıp yayılmasında, müslüman toplumun eğitim ve öğretiminde fevkalade önemli hizmeti olmuştur*" (ss. 149), demektedir. "*Suffe ve İlk Mekteb*" başlığı altında "*Suffe*" ve "*Suffe Ashabi*"nın İslam tarihindeki önemine işaret etmekte; "*Suffe*"nin, İslam tarihinde ilk Medrese, muallim mektebi veya İslam Üniversitesi sayılabileceğini ifade ettikten sonra, Hicret olayının Sosyal ve kültürel sonuçları üzerinde geniş bir şekilde durmaktadır. "*Medine devrinde Müslümanların Mekke'li Müşriklerle İlişkileri*" başlığı altında Bedir Savaşı, Bedir'in sonuçları ve Uhud Savaşı, Hendek Savaşı ve Hudeybiye Musalahası işlenmektedir. Mekke'li Müşriklerle müslümanlar arasında meydana gelen bu savaşlar ve Hudeybiye Musalahasının sebep ve sonuçları geniş olarak ele alınmaktadır. Daha sonra Müslüman yahudi ilişkilerine geçilmekte; Hayber'in ve Mekke'nin fethi, Huneyn Savaşı ve Evtas Gazvesi, Taif'in Muhasarası ve İlk müslüman elçiler üzerinde durulmaktadır. Bu bölümün son kısmında "*Kuran, İslam ve Hz. Muhammed*" başlığı altında İslam'ın tarifi yapılarak gayesi ve belli başlı özellikleri açıklanmakta; Kur'an'ın konusu özellikle "insan" olduğu dile getirilerek, Kur'an'ın muhtevası ve hedefi anlatılmaktadır.

Kitabın beşinci ve son bölümü "*Hz. Muhammed'in ölümünden sonra İslam-Raşid Halifeler Devri*" adını taşımaktadır. Bu bölüme giriş mahiyetinde verilen bilgiler arasında şu hususlar dikkati çekmektedir:

Hz. Peygamber'in vefatından sonra kimin devlet başkanı olacağı konusunda Kuran'da bir hüküm bulunmadığını, Hz. Peygamber'in de, vefatından önce ümmeti yönetmek üzere her hangi bir kişiyi tayin etmediğini, bu suretle devlet başkanı (İmam-halife) seçiminin müslümanların iradesine taalluk eden bir iş olduğunu ifade eden yazar, "Halk'ın" işlerinin yürütülmesinde "müşavere"yi emreden bir dinde devlet başkanının tayininin seçimle olması icab ettiğini; aksi takdirde, halifenin Hz. Peygamber tarafından tayin edilmesi durumunda yönetimin belli bir zümrenin tekelinde kalacağını ve bir mansıb haline geleceğini kaydetmekte ve devamla şunları söylemektedir. "*Üstelik devlet başkanının "nass" ve "vasiyetle" belirlenmemesi, müslümanlara ehil olan kişileri yönetime getirme ve icraatlarını murakabe etme, gerekirse yargılama hak ve yetkisini verdi, toplumun her ferdini yönetimde söz sahibi kıldı...*" (ss. 189). Yazar daha sonra halifenin seçimle işbaşına gelmesi gerektiğini izah etmekte; imamın Hz. Muhammed tarafından tayin edildiği-

ni savunan şii kaynakların iddialarını irdelemektedir. Bundan sonra dört halifenin devirlerini ayrı ayrı kısımlarda ele alan yazar, bu halifeler devrinde meydana gelen önemli olayları, her devrin özelliklerini, fetihleri ve içkarışıklıkları incelemektedir. Kitap, *bibliyografya* ve *İndeksle* son bulmaktadır.

Sonuç olarak. Prof. Dr. Sabri Hizmetli'nin "*İslam Tarihi (Başlangıçtan ilk dört Halifenin sonuna kadar)*" adlı bu eseri, bir ders kitabı olmasının yanında, her kesimden okuyucunun istifade edebileceği bir tarzda kaleme alınmıştır. Kitap ayrıca ilk devir İslam tarihi konularını özlü bir şekilde içermesi, İslam Tarihçiliği ve İslam tarihinin kaynaklarıyla ilgili girişiyle dikkati çekmektedir. Her bölüme başlarken, ele alınacak konularla ilgili, giriş mahiyetinde öz bir şekilde ön bilgiler verilmesi, konuların veciz olarak ve akıcı bir üslupla ifade edilmesi ve lüzumsuz detaylara girmeden konuların işlenişi, kitabın önemli özelliklerindedir. Hocamızı tebrik eder, çalışmalarının devamını bekleriz.